

Kompleksne družbene vloge se lahko realizirajo v muzejski trgovini, ker je ta presečišče ustvarjalnosti in kulturnih in kreativnih industrij, saj se med kreativnimi in kulturnimi industrijami ter muzeji in galerijami pletejo mnoge vezi. Na eni strani so lahko vsebine muzejev in galerij navdih, vir in informacija za proizvodnjo in servise, ki jih definiramo kot kreativne in kulturne industrije. Na drugi strani pa kulturne institucije ustvarjajo proizvode in izvajajo servise, ki so kulturna in kreativna industrija. Take so na primer *blockbuster* razstave, artikli muzejskih trgovin in sama muzejska trgovina. V prvih letih socializma so muzeji in galerije s publicistično dejavnostjo dajali kruh samo grafičnim oblikovalcem in fotografom. Ko so lahko občinstvo nagovorili še s posebnimi prodajnimi artikli in z *blockbuster* razstavami, so delo dobili industrijski oblikovalci, izdelovalci nakita in daril, scenografi, arhitekti in oglaševalski strokovnjaki. To pomeni, da je v galerijah in muzejih vse več dejavnosti, ki združujejo ustvarjalnost, proizvodnjo in distribucijo, ki so v bistvu kultura,

temeljijo na znanju, jih varujejo zakoni o intelektualni lastnini in so delovno intenzivne.

Sejem »Vesna« je bil pilotski projekt. Pokazal je, da so med kulturnimi institucijami in ustvarjalci sodobno oblikovanega in kulturnega blaga še neizrabljeni potenciali. Navsezadnje imamo v Sloveniji dobre ustvarjalce in proizvajalce ter dobre muzeje. Morda bo navkljub finančni krizi, ki se v kulturi napoveduje v letu 2012, ali pa ravno zaradi nje, »Vesna« izhodišče za ustvarjanje novih priložnosti.

Vira

GOEBL, Renata idr.: *Evalvacija slovenskih muzejev: 2006–2008: Zaključno poročilo*. Ljubljana: Služba za premično dediščino in muzeje, Narodni muzej Slovenije, 2009.

MLAKAR, Jana in Breda Čebulj Sajko: *Promocija muzejev in galerij preko muzejske trgovine: Možnosti za vzpostavitev skupne muzejske trgovine*. Ljubljana in Škofja Loka: Loški muzej, 2009.

ZAČETKI SPOMENIŠKE SLUŽBE V ISTRI

Študijski dan o istrski kulturni dediščini

Humanistično društvo Histria je v sodelovanju s Skupnostjo Italijanov »Santorio Santorio« iz Kopra in ob udeležbi Pokrajinskega arhiva Koper v petek, 10. junija 2011, v Kopru priredilo Mednarodno znanstveno konferenco Začetki spomeniške službe v Istri: Študijski dan o istrski kulturni dediščini. Povod za organizacijo konference in poglobljeno obravnavanje zgodovine spomeniške službe v Istri nam je ponudila 130-letnica ustanovitve Občinske arheološke komisije v Kopru (Civica Commissione Archeologica), ki je po vzoru takratnih zgodovinskih društev varovala in zbirala vse predmete in dokumente iz preteklosti. Čeprav se je ideja o javnem interesu za kulturno dediščino v istrskem prostoru začela oblikovati že v prvi polovici 19. stoletja, lahko ustanovitev koprške arheološke komisije leta 1881 obravnavamo kot dejanski začetek organiziranega varovanja dediščine na lokalni ravni, torej še pred leta 1884 v Poreču ustanovljenim in javnosti bolj znanim Istrskim društvom za arheologijo in domoznanstvo (Società Istriana di Archeologia e Storia Patria).

Temeljna zamisel organizatorjev je bila koprška izkušnja kot iztočnica za analizo zgodovine spomeniške službe na regionalni ravni v okviru takratne habsburške monarhije. S prikazom nekaterih najpomembnejših konservatorskih in restavratorskih posegov pa so želeli analizirati tudi razvoj prakse in metodologije varstvenih, konservatorskih in restavratorskih posegov v prejšnjem stoletju v Istri. Organizacijsko-programski odbor (Marijan Bradanović, Dean Krmac, Mario Steffè, Salvator Žitko, Matej Župančič in Deborah Rogoznica) je k obravnavanju specifične tematike uspel pritegniti zgodovinarje, umetnostne zgodovinarje, arheologe in konservatorje iz Slovenije, Hrvaške, Italije in Avstrije. Znanstveno pokroviteljstvo nad dogodkom so nam zagotovile

varstvene in znanstvene institucije iz Slovenije, Hrvaške in Italije: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze na Reki in Deželna direkcija za varstvo kulturne in krajske dediščine za Furlanijo Julijsko krajino (Direzione Regionale per i Beni Culturali e Paesaggistici del Friuli Venezia Giulia). Finančno podporo za izvedbo konference sta prispevala Ministrstvo za kulturo RS in Mestna občina Koper.

Znanstveni simpozij je bil tematsko razdeljen v dva sklopa. Prvi sklop Začetki varovanja kulturne dediščine je imel zlasti zgodovinski pridih, saj so v tem delu študijskega dneva zgodovinarji in arheologi razpravljali o temah, povezanih z začetki spomeniškega varstva in s prvimi organiziranimi pobudami za zaščito dediščine v Istri. V drugem sklopu Razvoj teorije in prakse konservatorstva: Študijski primeri pa so bili prikazani posamezni primeri konservatorskih in restavratorskih posegov na območju istrskega polotoka v 20. stoletju. Delovni jeziki konference so bili slovenski, italijanski in hrvaški.

Prvi sklop konference, ki ga je koordiniral Ivan Marković, direktor Osrednje knjižnice Srečka Vilharja v Kopru, je odprla filologinja in arheologinja z Dunaja, Brigitta Mader. V svojem referatu Varovanje kulturne dediščine v habsburški monarhiji s poudarkom na Istri: Od Franca I. do Franca Ferdinanda je avtorica orisala celo stoletje dolgo obdobje vladnih pobud in posegov v korist zgodovinskih, umetnostnih in arheoloških spomenikov v Istri. Zlasti se je osredotočila na pomen c. k. Osrednje komisije za preučevanje in ohranjanje stavbnih spomenikov, ki je mrežo svojih konservatorjev in dopisnikov razvila tudi na istrskem polotoku ter pod pokroviteljstvom Franca Ferdinanda pristopila k ovrednotenju in varovanju dediščine.

* Dr. Deborah Rogoznica, arhivistka, doktorica znanosti s področja zgodovine, Humanistično društvo Histria. 6000 Koper, Ul. 2. Prekomorske brigade 69, E-naslov: rogoznica@histriaweb.eu

V prostorih Palače Gravisi v Kopru.
Foto: Lara Drčić, Koper, 10. 6. 2011

Voden ogled sledov rimske vile pod Servitskim samostanom.
Foto: Dean Krmac, Koper, 10. 6. 2011

Savin Jogan s Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem je v svojem referatu Status in varstvo kulturne dediščine v habsburškem cesarstvu ter njun vpliv na stanje posameznih dežel: Primer osrednje Slovenije s pravnega vidika obdelal pozitivne in negativne vidike takratnega avstrijskega modela varovanja kulturne dediščine. Na primeru slovenskih dežel je prikazal zasluge in omejitve sistema, ki je npr. omogočil ustanovitev Kranjskega deželnega muzeja, po drugi strani pa je z uveljavitvijo imperialnih interesov dopuščal selektivno poseganje v izvajanje spomeniške službe, kar je neizogibno siromašilo nacionalno bogastvo drugih narodov v monarhiji.

Preučevanje preteklosti, arhivov in arheoloških najdb ter obravnava kulture in kulturnozgodovinske dediščine so bile osrednje tematike, ki jih je med letoma 1864 in 1894 obravnaval koprski petnajstdnevnik *La Provincia dell'Istria*. Vrednost časopisa z vidika oblikovanja rešitev za ohranjanje istrske kulturne dediščine je v referatu Preučevanje preteklosti, viri in ovrednotenje regionalne kulturne dediščine: Vloga revije *La Provincia dell'Istria* (1867–1894) predstavil Kristjan Knez iz Društva za zgodovinske in geografske študije Piran. Deborah Rogoznica iz Humanističnega društva Histria je v referatu Koprška občinska arheološka komisija in njena vloga pri razvoju institucij spomeniškega varstva predstavila delovanje koprške Občinske arheološke komisije. Ta si je leta 1881 zadala ambiciozen projekt zbiranja in javne predstavitve celotne kulturne dediščine mesta: ureditev starega občinskega arhiva, združitev občinskih knjižnih fondov, oblikovanje mestnega lapidarija ter ustanovitev numizmatičnega kabineta, kjer naj bi se ob starih novcih varovali tudi vsi drugi zgodovinski predmeti in umetnine v lasti občine. O prispevku koprške Občinske arheološke komisije k poznavanju lokalne zgodovine je razmišljal Salvator Žitko iz Zgodovinskega društva za južno Primorsko v referatu Občinska arheološka komisija in njen prispevek k spoznavanju lokalne koprške zgodovine. Izhajajoč iz širše tradicije istrskega zgodovinopisja se je referent osredotočil na dela in pomen koprskih zgodovinarjev in ljubiteljev starin, kot so bili Andrea Tommasich, Giuseppe Vattova, Angelo Marsich in Domenico Venturini. Kljub nedvoumni vpetosti njihovih del v tedanje italijanske nacionalne težnje je nov raziskovalni pristop na podlagi primarnih virov pripeljal do pomembnih, še

danesh aktualnih podatkov o mestni preteklosti. Grazia Bravar iz Istrskega društva za arheologijo in domoznanstvo (Società Istriana di Archeologia e Storia Patria) je predstavila vzgibe, ki so leta 1884 pripeljali do nastanka društva. V referatu Projekti in aktivnosti za ohranitev istrske kulturne dediščine ob ustanovitvi Istrskega društva za arheologijo in domoznanstvo se je osredotočila predvsem na začetno obdobje delovanja društva in opisala prve posege v korist istrske kulturne dediščine: raziskave o istrskih gradiščih, izgradnjo manjših lapidarjev v istrskih centrih ter arheološke posege v Nezakcijo, prvotni prestolnici Histrov in poznejšem rimskem in krščanskem središču. Prvi sklop referatov se je končal z diskusijo, ki jo je moderiral Robert Matijašić, profesor arheologije na Oddelku za humanistične znanosti Univerze Jurja Dobrile v Puli in tamkajšnji rektor.

Drugi konferenčni sklop je koordiniral Gaetano Benčić iz Tara, preučevalec poznoantičnega in zgodnjesevrednjeeveškega obdobja. Najprej je Kristina Mihovilić iz Arheološkega muzeja Istre v Puli z referatom Zaščita in predstavitev prazgodovinskih spomenikov v Istri predstavila prazgodovinske spomenike v Istri in njihovo zaščito. Poudarila je zlasti rezultate izkopavanj bronastodobne naselbine Monkodonja in pripadajoče nekropole s kamnitimi gomilami na bližnji vzpetini Mušego v zaledju Rovinja. Ivan Matejčić z Akademije uporabnih umetnosti Univerze na Reki je z referatom Iz preteklosti Eufrazijane predstavil restavratorske posege v kompleksu Eufrazijske bazilike, ki jih je v 19. stoletju izvedla Avstrijska državna služba. Prikazal je še neobjavljeno dokumentacijo iz arhiva Eufrazijeve bazilike, ki dokumentira rekonstrukcijo historičnega vhodnega portala iz leta 1900. Sledove antike v ustroju istrskega srednjega veka je na primerih urbanističnih, arhitektonskih in umetnostnih del v referatu Antičnost v istrskem srednjem veku: Urbani, umetniški in teritorialni primeri poudaril Marino Baldini, član Komisije za arhitekturo in sakralno umetnost poreške škofije. Martina Barada s Konservatorskega oddelka v Puli je predstavila referat Problemi predstavitve arheoloških najdišč na odprtem na primerih iz južne Istre, ki ga je pripravila skupaj s kolegico z oddelka, Sunčico Mustač. Nekatera od vprašanj in dilem, ki se artikulirajo ob konservatorskih in restavratorskih posegih, so bila izpostavljena na primerih tlačenja puljskega foruma, obnove cerkve sv. Cecilije pri Ro-

vinju in nekaterih drugih restavratorskih posegov. Z referatom Detaljne konservatorske analize istrskih naselij nekoč in danes je drugi sklop končal Marijan Bradanović s Filozofske fakultete z Reke. Na podlagi neobjavljenega arhivskega gradiva je predstavil razvoj konservatorskih posegov in njihove metodologije v Istri: Od prvih pionirskih del Branka Fučiča in Milana Preloga do izrazitejših posegov, usmerjenih v valorizacijo zgodovinskih naselij, kot so Oprtalj, Grožnjan in Završje, opravljenih v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, vse do nekaterih najnovejših intervencij novoustanovljenega Konservatorskega oddelka v Puli, kot je bila leta 2003 v Plominu. V programu je bilo predvideno, da bo poseg s posebnim poudarkom na obnovi cerkve sv. Jurija starejšega predstavila Nataša Nefat s Konservatorskega oddelka v Puli. Čeprav se referentka srečanja ni mogla udeležiti, načrtujemo objavo njenega prispevka v zborniku referatov, ki ga bo leta 2012 izdala založba Histria Editiones. Ta je ob konferenci izdala tudi dvojezični zbornik povzetkov v tiskani in elektronski verziji; slednja je dostopna na spletni strani Društva: www.histriaweb.eu.

Živahno diskusijo s poudarki na nekaterih aktualnih problemih je usmerjala Daniela Tomšič, generalna konservatorica na Zavodu

za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Študijski dan smo pod vodstvom Katherine Zanier in Neže Čebren Lipovec z Inštituta za dediščino Sredozemlja Znanstveno-raziskovalnega središča Univerze na Primorskem končali z ogledom sledov rimske vile pod Servitskim samostanom. Ogleda se je udeležilo večje število obiskovalcev, predvsem domačinov, ki so po daljšem času lahko ponovno vstopili v objekt. Podatek, da je celotno konferenco spremljalo nezanemarljivo število slušateljev, med katerimi so bili tudi srednješolci, je za nas zelo spodbuden, saj je delovanje Humanističnega društva Histria od njegove ustanovitve v letu 2006 usmerjeno k raziskovanju in širjenju vedenja o istrski zgodovini in ovrednotenju istrske kulturne dediščine. Obuditev spomina na začetke organiziranega varstva kulturne dediščine v Istri nam v tem kontekstu ponuja iztočnico za pregled njenega razvoja v regiji in soočanje različnih praks, ki kljub različnim smerem, pristopom in pojmovanju nosijo v sebi univerzalne vrednote. Da je to tako in da nas skupna skrb za ohranjanje sledov preteklosti tudi v različnih okoljih lahko povezuje, soočanje pa kljub nekaterim kočljivim in še nerešenim vprašanjem bogati in odpira nove poti dialogu, se je izkazalo tudi tokrat.

ETNOLOŠKI TABOR MARTJANCI SKOZI ČAS

Ideja in želja po tovrstnem taboru oziroma po načinu, na katerega bi zbrali duhovno izročilo in zabeležili zgodovinski spomin naših vaščanov, sta živeli že dlje časa. Turistično društvo Martin, Martjanci, ki je Etno tabor Martjanci skozi čas organiziralo, ima v svojih programskih izhodiščih posebej navedeno tudi področje obujanja, predstavljanja, ohranjanja in varovanja kulturne dediščine kraja. V sklopu tega organizira tradicionalna praznovanja, spodbuja ohranitev starih šeg in navad, obrti, rokodelstva in drugih domačih dejavnosti ter kot ključno spodbuja tudi zbiranje gradiva materialne in duhovne kulture. V tej smeri je Turistično društvo Martin tudi začelo izvajati letošnje aktivnosti, saj je bila ob kulturnem prazniku postavljena razstava starih fotografij vasi Martjanci, ki je v marsikom vzbudila željo po ohranitvi spominov.

Vas Martjanci ali po domače tudi *Marčanci* ali *Merčanci* se nahaja ob tako imenovani glavni cesti med Mursko Soboto in Moravskimi Toplicami, ki vodi naprej do Lendave. Kot vstopno naselje leži na zahodnem delu Občine Moravske Toplice. Po zadnjih podatkih naj bi vas štela nekaj več kot 550 prebivalcev. Število prebivalcev je tu naraščalo do leta 1900 in nato upadalo do leta 1931, čemur sta botrovala predvsem sezonsko delo in izseljevanje; od takrat število prebivalcev nenehno narašča. Vas leži na 193,9 m nadmorske višine in ima izrazito nižinsko lego. Martjanci so hitro rastoče naselje, saj pridobivajo nove hiše praktično iz leta v leto.

Naselje je gručasto in tako podoba mu daje predvsem nekaj stranskih ulic. Skozi vas teče tudi Martjanski potok. Starejši del

vasi se je razvil okrog znamenite cerkve sv. Martina, novejšje hiše pa se širijo zlasti proti vzhodu in severu. Tukaj naj bi bila že v 13. stoletju cvetoča vas. Zgodovinski viri pa Martjance prvič omenjajo leta 1365 kot *Zenthmartun*, leta 1366 kot *Scenmartun in dystrictu Sancti Martini*, in sicer najdemo v popisu fevdalnega gospostva iz leta 1366 župnijo z 18 vasm in cerkev sv. Martina. Leta 1499 so omenjeni kot *Zenthmarton*. Ime kraja je vezano na zavetnika martjanske cerkve, sv. Martina.

Martjanci so staro cerkveno in šolsko središče. Leta 1627 se v arhivskih virih omenjajo kot trg, vendar so kljub temu ohranili vaško podobo. Skozi stoletja so bili Martjanci znani kot upravno, versko, šolsko in duhovno središče. Tukaj sta nastala tudi dva zelo pomembna pisna dokumenta, Martjanska pogodba in Martjanska pesmarica.

Martjanci so imeli že od nekdaj značaj pomembnega krajevnega središča. Tak značaj in pomen sta se razvijala s pomočjo družbenih in kulturnih danosti, s katerimi se vas ponaša. Nekdaj vas z izrazito kmečkim prebivalstvom je do danes popolnoma spremenila svojo podobo. Vedno bolj dobiva videz primestnega naselja, čemur sledi tudi utrip kraja.

Zelo pomembno je vedeti, od kod prihajamo in od kod izhajamo. Naša dediščina in zgodovinski spomin sta pomembna gradnika naše identitete. Glavni namen tabora je bil zbrati čim več izročila o vasi Martjanci. Priložnost in možnost sodelovanja smo dali vsem tistim, ki jih zanima to področje človekovega življenja. Tabor je glede na to, da je bil letos organiziran prvič, trajal samo dva dni, in pokazalo se je, da je bilo to za prvič resnično dovolj,

* Jasmina Papić, univ. dipl. etnolog in kult. antrop., predsednica TD Martin, regionalni promotor zdravja in projektni manager, Zavod za zdravstveno varstvo Murska Sobota. 9221 Martjanci, Martjanci 38a, E-naslov: jasmina.papic@gmail.com